

Ф. СЛУЖІ

ПРОБОЕМ

місячник культури

Зміст:

Микола Чирський: Мій герой	257
Іван Ірлявський: Луни	258
Олекса Слісаренко: Брость	259
Юрій Яновський: Подвійне коло	260
Василь Кархут: Ласка	266
О. Кандиба: В двадцятиліття	289
Олег Лашенко: Народжена душа	272
Я. Оршан: Націоналізм і історія	277
С. Николишин: „Радянська література“	282
С. Половець: Погруддя воїнів	285
Хроніка	286

Річник VII.

ЖОВТЕНЬ

Число 10 (87)

ПРАГА 1940

ЦІНА 0·50 RM

Р

„ПРОБОЕМ“

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ

Основник: Др. Степан Росоха

Видавець: Федір Гайович

Відпов. редактор: Іван Рошко

Редактор: Колегія

„ПРОБОЕМ“

виходить кінцем кожного місяця. — Редакція вистерігає собі право рукописи виправляти та скорочувати. Невикористані рукописи редакція повертає тільки по надісланні марок на поворот. — Передплата в Протектораті Чехія й Морава 50.— К на рік, на чверть року 15.— К. — В Німеччині річно 6.— RM, четвертьрічно 1.70 RM, за границею 80.— K, або іхня рівновартість. — Числоkonta Поштової Шадниці в Празі 201.699., в Німеччині Postscheckkonto Nr. 122.124 Berlin, Zeitschrift «NASTUP» in Prag; в Ген. Губерн.: P. Sch. A. Warschau Nr. 10.020 «Nastup» Zeitschrift in Prag.

„PROBOJEM“

měsíčník kultury, vychází koncem každého měsíce. — Vy-
davatel: Fedir Hajovyč. — Odpovědný redaktor: Ivan
Roško, Praha XIV., Lumírova 1. — Novinová sázba povo-
lena ředitelstvím pošt v Praze, čís. 162.545-IIIa 1939. —
Dohledací poštovní úřad Praha 8. — Adresa redakce a ad-
ministrace: Praha III., Josefská 2/II. — Tiskne knihtiskárna
Jana Andreesky vd., Praha XII., Bělehradská tř. 97.

Всяке листування й матеріали просимо слати на адресу:

„PROBOJEM“, Praha XIV-65, pošt. schránka 3.

МИКОЛА ЧИРСЬКИЙ

233463

Мій Герой

Як голка день той загубивсь
в соломі сірій буднів,
коли герой мій народивсь,
що буде іс забутній.

Ось він стойть незнаний, сірий,
замисливсь на панель —
і тільки місяць око щирить
та третясь об шинель.

І бачить гетьман там вгорі
з піднятою рукою,
як серце полумям горить
святого непокою.

Як по упертому чолі
біжать думки, як хмари.
(А що, коли б так почали
живий і мертвий впарі? . .)

Та ось рухнувсь. Під чоботом
недокурок погас.
І вірить міцно (що бо там!)
він прийде слушний час.

Я чую крохи їх і брязк
сталевих шоломів . . .
Ідуть, ідуть! . . Його наказ
як грім прогомонів . . .

А він в своїй шинелі сірій
зі штабом круг стола
стойть задуманий і вірить,
що долю подола.

ІВАН ІРЛЯВСЬКИЙ

Луни

І обрій танув над просторами,
 і вітер у лиці палив,
 а степ манив, степ незаораний —
 манив, манив . . .

І бурі потрясали горами,
 і грім за громом не вгаван,
 а степ яснів, сміявся зорями
 нових заграв.

Якась таємна, нероагадана —
 чи сила, воля, чи жага,
 що дими воєн в простір надили
 в дощі й снігах!

І йшли нові, роками змучені,
 щоб бачив їх прудкий Дністер
 з чорновемом навіки злучених,
 не лиш тепер. —

В' майбутнє щоб шумів глибинами
 про те, як покорявся степ,
 як сонце тало над долинами
 криваво-золоте.

Ішли і йшли, й зникали в курявлі,
 і тільки вітер погравав,
 й шуміла, осінню захурена,
 услід трава.

Та їх сліди не запорошено, —
 хуртовини не замели,
 бо, кровю у борні зарошені,
 в міт проросли!

Іх імена в роках не згинули,
 іх степ відроджений сховав.
 Вони горіли Україною, —
 Їм слава слав!

ОЛЕКСА СЛІСАРЕНКО

БРОСТЬ

За білим маревом жагучий скрип возів . . .
Іржаві відгуки тернового терпіння . . .
А тут на травах, на гнучкій лозі,
розвяла осінь вина білопінні.

Цей день зажурений веде мене, як друга,
в сивизну тиху, в брякіт збройних літ,
коли серця у грудях бились тugo
у такт давнікій бойовиць і копит.

І вгадуєм діла такі найвні й прості,
і захват бойовий в небойових піснях,
як лляли кров ми на осінні брості
запушеною приморозком дня.

І день білявий мій — юнак серебро кудрий
нагадує мені, що вже давно-давно
розвітла брость, якій ми так немудро
точили мудре молоде вино . . .

. . . У інєю ліси, немов у мрежі.
Ті самі дерева, що знов я їх колись,
за тих часів, коли громовим ревом
дні буреломні землю потрясли . . .

О, дні прозорі! Кришталі осінні!
Були ви сміливі, прекрасні і страшні,
як рвались ваші поводи ремінні,
як червінкова кров горіла на стерні.

. . . За білим маревом стихає скрип возів,
колись вантажених понівеченим тілом . . .

І мовчки я схиляюсь до лози,
до червінкових віт, покритих білим,

ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ

Подвійне коло*)

Лютували шаблі, коні бігали без вершників, і Половці не пізнавали один одного, а з неба палило сонце, а гелгання бійців нагадувало ярмарок, а пил уставав, як за чередою, ось і розбіглися всі по степу, і Оверко переміг. Його чорний шлях віявся по плечах. «Рубай, брати, білу кістя!» Пил спадав. Де-хто простягав руки, і їому рубали руки, підіймав до неба вкрите пилом і потом обличчя, і їому рубали шаблею обличчя, падав до землі і ін землю, захлинаючись передсмертною тухою, і їого рубали по чим попадло і топтали конем.

Загони зітнулися на рівному степу під Команіївкою. Небо округ здіймалось вгору блакитними вежами. Був серпень 1919. року. Загоном добровольчої армії генерала Антона Деникіна командував Половець Андрій. Купу кінного козацтва головного отамана Симона Петлюри вів Половець Оверко. Степові шірати зчепилися бортами, і їх кружляв задушливий штурм степу. Був серпень нечуваного тембуру.

«Сюди веди!» І підводив високих степовиків, і летіли їхні голови, як кавуни (а під ногами баштан із канунами, і коні зупинялися коло них), дехто кричав скажено і, мов у сні, нечутно, а цей собі падав, як підрубаний бересток, обдираючи геть кору й гублячи листя. «Шукайте, куме, броду!»

Висвистували шаблі, хрискотіли кістки, і до Оверка підвели Андрія. «Ахвицер? Тю-тю, та це ти брате?!» Андрій не похиюпився, поранену руку заклав за Френч і зіпсував одежду кровю. «Та я, мазепо проклятий!» «Ну, що? Допомогли тобі твої генерали?»

Високий Андрій став іще вищий, Оверко банився шляком, мов дівчина чорною косою. Вони були високі й широкоплечі, з хижими дзьобами й сірими очима. «А жити тобі хочеться? — питав Оверко. — Коло нашої Дофінінки море собі грає, старий батько Мусій Половець у біноклі видивається, чи не йде скумбрія, памятаєш, ти й бінакль з турецького фронту привіз?»

Андрій розстібнув на грудях Френч і підніс високо вгору поранену руку, ніби гукаючи своїм болем на поміч, а це тін тамував кров з пораненої руки. «Ну й цирк!» — гукали Оверкові хлопці, неподалік заіржав від болю кінь, кружляючи на місці, синка й задуха упали на степ і на обрії стояли блакитні вежі південного неба.

«Петлюрівське стерво, — сказав Андрій. — мать-Росію продавши галичанам! Ми їх у Карпатах били до смерті, ми не хочемо австрійського ярма». Оверко засміявся, підморгнув козакам, зупинив хлопчака, що вихопив на Андрія шаблю. Хлопчак став колупати з досади шаблею кавуна, спека дуж-

*) З роману «Вершники», Київ 1937.

чала й дужчала, Андрій не опускав руки, кров текла в рукав, він стояв перед братом Оверком, готовий до всього. »Що тобі оце згадується? — допитувався переможець. — Одеса чи Очаків?« »А згадується мені, згадується батько Половець і його старі слова...« Оверко перебив, подивився на південний захід. »Майстро віяниме, — сказав він, — коли б дощу не навіяв...« »І його старі слова: тому роду не буде перевідбу, в котрому браття милують згоду!«

»Ну ї цирк! — гукнуло Оверкове козацтво. — Крови з цього, як з бугая, це я так рубонув, ну вже ї ти, от тобі хрест, що я, а що наш Йому одновість, звісно що, гуляй душа, без тіла, а тіло без душі!. «Цирк?« — перепитав Оверко. — »Рід наш великий, голови не щтані, крім нас двох іще троє рід носить. Рід — це основа, а найперше держава, а коли ти на державу важиш, тоді рід хай плаче, тоді брат брата зарубає, он як!«

»Ну ї цирк!« — гукнули чорні шлики, а Андрій став одбілюватись на сонці, мов полотно, спечено було в степу коням і людям, з південного заходу намірився віяти майстро. »Роде мій, роде, прости мене, роде, що я не милую згоди. Рід передється, держава стоятиме. На віки амінь!«

»Проклинаю тебе моїм руським серцем, ім'ям великої Росії-матінки, од Варшави до Японії, од Білого моря до Чорного, проклинаю ім'ям брата і згодою роду, проклинаю й ненавиджу в мою останню хвилину...« »Та рубайте його, козацтво!« скрикнув Оверко, і поточився Андрій, і заревли переможці, і дмухнув з південного заходу майстро, і стояли иерухомо башти степового неба.

А над берегом моря походить старий Половець, дивиться в біночль на море, виглядає вітру чи хвилі, шукає на воді буйки пад сітками, і йому згадується син Андрій. ..Добрий біночль привіа, Андрію!. Над морем устав силует підпрапорщика російської армії, поверхстрочного вояки за веру, царя і отечество, героя Саракамиша й Ерзерума. Та з моря наблизилася шаланда, видко було дружні вимахи весел, на хвилю і з хвилі, на хвилю із хвилі. Хмарка одна кублилася на заході над близькою Одесою, і ніхто не сказав би, що в цій гримлять громи та заховано блискавки, хіба що старий Половець, хіба може той досвідчений рибалка, який поспішає до берега. Шаланда добре помітна. Головець лягає на землю й дивиться з землі. В пальці пятеро. Видко, що »Ластівка«. На кермі людина без кашкета. Троє ознак збігається. Далі буде: »Чи є у вас скумбрія зелена?« — »А вам почі мало?« Половець зійшов до води, підкотив штани, повернув носа шаланди в море, притримав за корму, потяг й до себе, люди позіскакували, нідбувся діялог, з човна вивантажили тяжкі пакуники, старому Полоцю згадалися контрабандістські справи сина Панаса. »Може динаміт?« — »Ще дужче за динаміт!« — засміялися гості, шаланду виволокли на берег, Іванів товариши пізнав, осміхнувся до статога. »Рибалиш, гвардія, а твій Іван з біляками беться?« —

»Яка я гвардія, я рибалка«. »Чубенко, поясни йому, що тепер вім червона гвардія, хоч хоче, хоч не хоче«. Іванів товариш взяв Мусієву руку: »Денікінців обдурили, французів обливали, друкарня тут, шрифт є, та лиснув старого по руці, аж берег загув. Хмарка над Одесою ворушила крайками крил, зривався вітрець, море почорніло, Половець прислухався до пlesкоту хвиль об камінці, »роктить, невеличка, заворушка буде на місім балів, майстро зірвався десь із ненаших гір«.

»Майстро десь зірвався«, — сказав Оверко Половець і оглянув степ, обставлений блакитними вежами неба. Чорноморичники взялися до кишень порубаного ворога, серед бойовища стремів на списі жовтоблакитний прапор, над степом здіймався південно-західний вітер.

Здалеку закружляв вихор, веретеном устав догори, розквітнув під небом вигнутий стовп пилу, пройшов шляхом, затмарили сонце, перебіг баштан, прогнув бойовищем, і полетіло вгору лахміття, шапки, падали люди, кидалися коні. І смерч розбився об купу коней і трупів, упав на землю зливою задушливого пилу, вітер одніс його далі, і, наче з хмарні дощ, хилився він під подувом майстра.

Козацтво чхало і обтрушувалось, коні іржали, із-за ліска вискочили вершники з чорним прапором, розгорнулися, пропустивши наперед тачанки, »до абро! по конях! кулемети! махомовці!«, а тачанки обходили з флангів, четверики коней гриали під собою землю, тачанки підскакували над землею, мов фури демонів, і строчили кулемети.

У пилюці, як у тумані, блискали постріли, груди розривала спека, майстро дмухав нерівно й гаряче, пробігли верхівці раз, другий. »наша бере і морда в крові«, »тримайся«, »слава«, одчайдущий свист, далекий грім прогуркотів, »роби грязь!« — почулася команда Пана Половця, раптом зупинились кулемети, раптом завмерли постріли. Майстро рівно односив пил, Оверкові чорні шапки падали під кінське копито, шаблі близько в руках. бій закінчився раптом, як і почався.

Оверко Половець сидів під колесом тачанки просто на землі, голова в нього була розкрайна, він дивився собі в ноги, затуляв долонею рану, він ще не вмирав, крізь рану не пролазило його могутнє життя, і Пацас Половець підійшов із револьвером у руці, придивляючись до Оверка.

»Зустрілися, браток!« — трусонув волоссям, що спадало аж на плечі, — »там і Андрій лежить, чиста шуточка, а я собі сиджу в лісочку й чекаю, доки вони кінчати битися, а вони й кінчили — один мертвий, а другий кволій, ну що — України тобі хочеться?«

Оверко не підвів очей. На коні, чорний від пороху, підіхав чотирнадцятилітній Сашко Половець. »Дай, я його домучу!« — »Дурню, це Оверко«. Сашко зблід, зіскочив з коня, підійшов до брата, взяв його рукою за підборіддя і підвів йому голову.

»Оверку, горе мое«, — сказав він голосом старої Половчихи. Оверко виплюнув йому в обличчя кров з рота й застогнав.

»Махновський душогубець«, — тихо сказав Оверко, дивуючись собі на ноги, — »ненька Україна кривавими слезами плаче, а ти гайдамачиш по степах із ножем за халлявою«. Панає стояв кремезний, мов дуб, і реготав. Сашко витирав з обличчя братову кров і хапався за зброю.

»Іменем батька Нестора Махна, — реготав Панає, — признаю тобі суд і слідство. За вбивство рідного брата Андрія — утопити в морі, за підтримку української держави на території матері порядку анархії — одрубати голову«. Оверко ще виплюнув жмено крові, хмара на південному заході катастрофично росла, майстру поволі переліг на грего — протилежний вітер, грего підганяв хмару з усіх боків, він тирлував її, збивав до купи, мов отару, і чувся приглушений гуркіт. сонце палило, »дайте пiti«, — сказав Оверко.

Обвів очима ноги, що стояли густо перед ним, в ньому зачипіло ало у ключ, він спинив його і мовив: »Памятаєш батькову науку? Тому роду не буде переводу, в котрому браття милують згоду«. Прогуркотів грім близького дощу. Панає Половець замислився, »рід наш рибалський, на морі бувальський, рід у державу вростає, в закон та обмеження, а ми анархію несемо на плечах, нащо нам рід, коли не треба держави, не треба родини, а вільне співжиття?«

»Проклинаю тебе...« »Почекай проклинання, я нільний моряк батька Махна, даю тобі хвилину, а ти подумай собі і поміркуй, здохнути завше встигнеш, чи правду я кажу, хлопці, здохнути він устигне, та може він нашим буде, ловецького Половецького роду, завзятій і проклятий дарма, що по просвітах в Одесі на театрі грав та вчительську семінарію пройшов, правду я кажу, брате?«

»Проклинаю тебе великою ненавистю брата, і проклинаю тебе долею нашою щербатою, душогубе махновським, злодію катаржним, у бога, в світ, у ясний день...« Оверко не зводив очей і не бачив своєї смерті, вона вилетіла з Панаєвого маузера, вибила Оверків мозок на колесо, бліскавка розколола хмару, слідом ударив грім. »дощем запахло, хлопці, по конях!« За кілометер постала сіра висока пелена, там ішов дощ, до сонця підсувалися хмари, степ потемнів, земля ніби здрігнулася, чекаючи дощу, грего рівно дмухав у височині.

А над берегом моря походжає старий Половець, він думав думу, дивиться в бінокль, щоб не прогавити когось чужого, а в береговій печері йде робота. Чубенко там за старшого, ядовий за трьох, так тими руками машину гне, що не встигає і папір підкладати. А наперу ціла купа, на весь берег вистачило б курити, і є собі по нашему, а є такою ї он такою моюю, для французьких матросів та грецької піхоти. Хто зна по якому вони там говорять, на всіх треба настачити, бо анову ж — Ревком. Гострі рибалські очі побачили далеко над берегом у напрямку з Одеси — людину. У біноклі вона стала салдатом.

Рибалка обдивився, чи добре замасковано небезпечну печеру, відійшов далі по березі, заходився коло сіток на приколах, солдати наближалися. Над Одесою йшов дощ, Пересип був у мраці, на рейді димили крейсери й міноносці, солдати наближалися. Грего посівав море дощем, тільки чомусь не видно патруля, може він потім приде машинкою або моторкою. Стара Половчиха десь в Одесі на базарі, хіба з тої риби проживеш, солдати наближалися. Вони йшли різним військовим кроком, вони супулись як магніт. Половець, для чогось промацав свої кошаві руки. Він був середній на хрест і заніжки дивувався, коли велетні-сини обступали його мов бір, солдати наближалися. Це були іноземці, й один з них підійшов перший. Половець удав, що нічого не бачить, — «но якому ти з ним говорити мені?» Солдат підійшов цільно — чорний і тендітний, — «по якому ти з ним говорити мені?» Скумбрії зеленої», — почув Половець. «А нам ночі мало?» — не думаючи, одновів паролем рибалка, серце в нього з радощів закалатало, як замолоду, він обняв солдата, над Одесою спускалася заніса прикрою дощу, море було аж чорне.

«Закопати треба», — сказав Пана Половець, спиняючи коня боло мертвого Оверка. — «Клятий був босяпюра». Дощ дрібно сік, дві тачанки, поставлені нещільно поруч, між тачанками напнули ковдру, сам Половець узвинив лопату, копав там притулок двом братам. Піт котився, як дріб, він був важкий і дебелий — цей четвертий Половець, колишній моряк торговоального флоту і контрабандиста.

Сашко скулився на тачанці коло кулемета, він забув за дощ. Йому мріялося, що рука старої Половчихи смиче його за чуба, а навколо берег, а навколо море, і можна скупатися й не пітяти кулі, і сітки сохиуть на приколах. Та таке недосвідне рибальське життя та так пахне море, та й чого він вагалі пішов, а Пана його не жалув, ну, та назад хай чорт лисийходить, а не він. Сашко. — Таке кляте половецьке насіння!

Пана сопів, викидаючи з ями землю, він грався лопатою, як інший виделкою, «ну, здається, хватить!», «хай не кажуть, що я рід зневажив».

І похорон відбувся. Дощ нанинав свої вітрила, над стеною зірдка пробігав вітер, добрячий дощ проінізував землю. По обличчі в Панаса Половця бігли дощові краплі, збоку видагалося, що він слізно плаче коло готової могили, у всього загону текли дощові слізни, це була странна річ, щоб отак плакав гірко цілій військовий загін, а дощ не вгавав.

І тоді за дощем зявилось марево: розгорнувся здатеку червоний прапор кінного загону інтернаціонального полку на чолі з Іваном Половцем. Ляснули перші постріли, а Пана уже сидів на тачанці, крутив на всі боки кулемета, Сашко подавав йому ленти, тачанки пішли вроціч, кіннотчики розбіглися вміть, «здавайся! кидай зброю! червоні! червоні!» Та тікати було нікуди, Іван Половець заганяв їх на опішенну кінноту, заганяв їх на кулі, і треба було вмерти або здатися, і Пана за-

плакав од безсилої люті. Він скочив на чибогось коня, кінь під ним упав, він сів на коня з тачанки, »хлопці, за мною! махновці не здаються!«, спробував пробитись крізь Іванів фланг, загубив половину людей, а дощ лив без перестанку, коні сковзалися, Іван Половець посилив написк, і махновці здалися.

І дощ, витрусили безліч краплин, посунув свої хмари далі, збирало до себе всі вишари, і перешиковував хмаровище, відганяв хмарки тендітні, оболоки прозорі, залишаючи темних, плідних, дощовитих, надійну підпору і силу.

Панас Половець стояв перед братом Іваном та його комісаром Гертом, усі кулі поминули Панаса, він стояв геть увесь заболочений, розхристаний, без шапки, довге волосся спадало на шию, високий і дебелій стояв він перед сухорлявим Іваном.

»От де зустрілися, Панасе!«, — сказав Іван і перемовивсь кількома словами з Гертом. Полонених зігнали в купу, стали збиратися звідусіль переможці з інтернаціонального полку, сонце проглянуло зза хмар, заблишав навколо рівний степ, і потроху підносилися слідом за хмарами блакитні вежі стено-вого пеба.

Панас мовчки стояв, дивлячись кудись у небесний простір. Сашко підійшов, сів коло нього на землю, обличчя у нього було біле й увесь час смикалось, »та тут і Сашко!«, — посмутнів Іван, а Панас раптом закричав з усієї сили: »Проклятий бай-стрюче, підземна гнида, вугляна душа!«

»З тобою буде мова потім, — сказав Іван, — а я служу революції, інтернаціоналу!«, — і, ще перемовивши з Гертом, мовчки підійшов до купи полонених, оглянув їх уважно, розглядаючи кожне обличчя, мов машинний деталь на браковиці, пройшовши раз і двічі й почав говорити.

»Ребята, — сказав Іван, — от і скінчилася ваша служба у зрадника й бандита батька Махна. І з вами говорить брат вашого Половця, а обое ми з ним рибалки, батьки наші рибалки й увесь рід. Слова мої прості і некрасиві, та ви зрозумієте мене й так, бо скрізь по степах судяться зараз дві правди: правда багатих і бідних. Відступаю я перед кривавим царським генералом Денікіном, пробиваюсь на Київ, ѹ, відступаючи, бемо ворогів, не даемо пощади. От ѹ ви, серед вас є певно й обдурені бідняки, ми закликаємо вас, бо ви з нашого одного горя, вставайте поруч битися за правду бідних. Бідники і трудаці будуть з нами, і всі як один, до перемоги, хай живе радянська влада, червона армія!«

Герт подав команду, трохи людей одійшло ліворуч і стало, а решта пішла купою геть, нешвидким кроком пішла геть, всі очі дивилися на них, і панувала мовчанка. Купа одходила далі і далі, вони прискорювали кроки, дехто став підбігати, один вирвався з купи й побіг, за ним другий, третій, уся купа побігла, як отара овець, побігла що сили, не оглядаючись, тікаючи од смерті. Тоді Іван Половець наказав приготувати кулемети.

За його знаком кілька кулеметів почало стріляти, і кулемети спинилися, коли завдання було виконане.

Панас не чекав собі милості, він бачив, як загинули його вояки, що іх він збирав зерно до зерна, а інші з них стали не його. У нього промайнуло в голові дитинство й дитячі роки на шаланді, і нічні влови, і запах материнії одягі, неосяжний простір моря. «Це — близько смерть», — подумав і звернувся до Івана з тим словом, що чув його від Оверка: «Чи чувши, Іване, тут вже двоє загинуло, а тому роду не буде переводу, в котрому браття милують згоду!»

«Рід наш роботяцій, та не всі в роді путні. Є горем горькані, свідомістю підкуті, пролетарської науки люди, а є злодюги й несвідомі, вороги й найкити ворогів. От і бачиш сам, що рід розпадається, а клас стойть, і увесь світ за нас!»

«Проклинаю тебе!», — закричав Панас в агонії, — «проклинаю моєю останньою хвилиною!» Він вихопив спід френча маленький бравнінг і пустив собі в рот кулю, трохи постояв нерухомо, став гойдатися й розхитуватися, скрутився як сухий лист, гримнув об землю, і розлетілася спід нього мокра земля.

«Стріляй і мене, — сказав Іванові клятий Сашко, — стріляй, байстрюче!» «Бісової душі вилупок», — промирив Іван та взяв Сашка за чуба, що виглядав спід шапки по махновському звичаю, став скубти, як траву, а Герт посміхнувся.

На степу під Компаніївкою одного дня серпня року 1919 стояла спека, потім віяв рибальський майстро, ходили високі, гнучкі стовби пілу, грело навіяв тривалого дощу, навіть зливи, а поміж цим точились криваві бої, і Іван Половець загубив трьох своїх братів, — «одного роду», — сказав Герт, — «та не одного з тобою класу».

В. КАРХУТ

Ласка

I.

Так, як бачу її — правдива кара Божа!

Від часу, як в сусідстві віпровадився її господар, не мав я від неї спокою, ані вдень, ані вночі. Вдень, хай лише покажусь в садку, кидаеться до мене, шарпається на ланцюгу, мов наїжена. І так обридає тим своїм охриплім ласам, що мушу втікати чимскоріше до хати. А вночі, як не скавулати, то виє, як не виє, то знову гавкає павісною пістулою. Завзялась на мене!

Навіть мусів перестати ходити стежечкою, що нею скрочував собі дорогу зі шпиталю додому. Бо стежечка проходила

обік дому, куди спровадився господар Ласки. Була сторожка, тож можна собі уявити, що той пекельний покруч виробляв.

Покруч, ще краще підміна! Не можна знайти крашої іншої для тої мішапини бульдога й білого сибірського хорта. Голова, ріст, широке огруддя, короткі, дещо криві ноги — бульдога, шовковиста, хвиляста, не все бруднобіла шерсть і хвіст — хорта. Це так, як би чорта з янголом попереплітив, залишивши, проте, покручені вдачу чорта.

О, ласитись Ласка не вміла!

Чому вона мене так ненавиділа? І взагалі всіх людей, а мене спеціально?

Пробував здобути собі її хлібом, кісткою з маслаком, цукром. Надаремне. Наліть не попробувала моїх ласощів. Навпаки, лютъ її при моїх мирних спробах подвоювалась. В тому відношенні було в ній багато з консеквенції безкомпромісової жіночості. Лишалось, як звичайно в таких випадках, ті спроби замирення покинути і хіба випровадитись з хати, так допекла. І як би не цікавість пізнати, що вилінуло на злощість Ласки, прослідити мотиви людини, що втиснула плястичний песячий характер у таку відразливу форму, то, хто ана, чи не був би втік. Але було в Ласці щось таке єдине в своїому роді, таке бунтарське в залежності й одночасно трагічне, що я лишився.

За собою, я це почував, слідкували ми обое.

II.

Не лише людина несе своє призначення. Не лише з людьми буває так: не було зранку, не буде й до останку.

Ласка була одиначкою великої, гарної, білої, мов сніг, — сибірсько хортиці Нори. Другий був, теж одинак, брат.

Власник Нори пестливо взяв їого за шкуру на хребті, підніс до очей, оглянув і ніжно поклав на місце. Ласку ж, оглянувши, трохи не жбурнув з відразою. Потім ще раз простягнув рішучим рухом руку, але подумав, буркнув: «втопити все ще час...», «може ще віправиться» — й витягнута рука опала.

Почалась лиха, собача доля Ласки. Щеням всі копали її били, як лиши навинулась під ноги. Худа, брудна, а перехиленою на бік головою, що тягнула її в бік, бігала й гарчала. Всі, хто стрінув її, миттю знелюблювали її і старались негайно виявити це. Якийсь хлопчишко стрілив до неї з фльоберта. Олив'яна куля пошарпала мязні передньої правої лопатки. З дзяякотом, що рвав уха (дзяякотіти вміла вона вже тоді, як жадний інший собака), припосадила на трьох ногах до матери. І дзяякотіла так довго не перестаючи, доки господар не заніс її до ветеринаря. Той оглянув її з відразою. Зразу зненалидів її і порадив, що краще добити цього... цього Цербера. Та господар вперся. І ветеринар, впхавши її голову собі між коліна, без знечулення, брутально сприаючи пальцями між мязнями, ви-

тягав кулю, поашивав пошарпані мязні й шкуру. З того часу кульгала на передню праву ногу й зненавиділа усікий запах медицини й людей, що нею пропахли.

А потім господар Нори таки переконається, що з Ласки хортіці не буде. Подарував її на дворову собаку моєму сусідові. День і ніч тримав він її в голоді й холоді на ланцюгу, щораз більше дику і непримирливу! Людина намагалась розвинути в ній лихі інстинкти й визволила чорта, що сидів у тьмавих ялибинах зору її предка з раси бульдогів.

Мене захопила пристрасть гри. І я дав би багато, щоб здобути приязнь і довіру цієї дивної тварини.

III.

Пройшли місяці. Минало літо і щораз рідше заходив я у садок. Попросту старався уникати нагоди попасті Ласці на очі. Не мігстерпіти її гістеричних вибухів.

Та раз якось, зайшовши у садок, вернувся до хати здивований: Ласка не обізвалась. Чи ж би змінилась? Може відізвалася у ній той притаманий звірячий інстинкт відчувати, хто зорог, а хто приятель?

Стрінувши на другий день сусіда, власника Ласки, запечив його на вулиці: «Що з Ласкою?»

— Має мале! — відповів ляконічно. Виглядав непречітно. Має вузькі, затиснуті, жорстокі вуста...

І цього ж наступного тижня міг я день-у-день спокійно проходжувати по садку. А раз навіть, відважившись, скрощив собі стежечкою дорогу зі шпиталю, як давно перед прибуттям Ласки. Проходячи повз її подвір'я, старався, признаюсь, іти навпиньках, як той чоловік, що з нечистим сумлінням надраної вертається до родинного гнізда...

Пішло. Ласка сиділа в буді, гралась з чимось, що вонтувалося між її передніми лапами.

Я вже почав було вірити, що під впливом материнства змягла її вдача. Коли це четвертого дня, вертаючись додому, у віддалі яких трьох чи чотирьох кроків, наткнувся на стежечі на Ласку. Видно — чекала мене.

— Зірвалається з ланцюга! Лихо буде! — майнуло в думці.

Признаюсь, що мені зробилось моторошно. На чолі виступив холодний піт. Я не боявся ніколи собак і ніколи мене жадна не вкусила, але Ласка була виняток. І зненавиділа лікарів. Що ж до мене, то я дійшов до переконання, що на мене мала спеціально зуба.

Відрухово поступився крок назад і підійшов рукою, охоронним рухом до горлянки.

Ласка стояла нерухомо, між її ногами плуталось щось біле — її мале.

І так стояли ми напроти себе довгу хвилину. Ласка не кидалась, я прийшов до себе. Напі очі стрінулись. І в очах тва-

рини, тих жорстоких, чорною обвідкою окружених, бурих очах бульдога, я вичитав глибокий, майже людський сум. Голова Ласки похилилась. Вхопила пащекою своє маля і переступаючи нога за ногою, підійшла до мене й поклала мені під ноги свою дитину. Підвела голову, заглянула мені ввічі й заскомліла, як скомлять пси, коли чогось просять.

Я зрозумів — вона знала, що я лікар і що ІІ мале хворе.

Похилився Й обережно підняв вгору щеня. Мало яких три тижні. Товстеньке, й на вигляд здорове, а так собі — може трохи поправлена копія матери. Незручно борсалось у моїх руках. Тоді поклав Його на землю. Щеня поплелталось на опецькуватих грубих ніжках на вдогадъ. Тоді мені блиснула в голові розвязка...

Ласка, уся перемінена в очікування, стояла напроти мене. Вона знала раніше за мене правду й просила помочі в страшному півчасті, а може... може оборони ІІ маляти перед тим, що Його неминуче мало чекати з рукі ІІ власника...

Я витягнув кишеневку лямпку, засвітив... Так... Без сумніву...

Щеня Ласки було сліпе.

О. КАНДИБА

У двадцятиліття

Перед двадцятьма літами, пізньою осінню доторяли в очайдушному опорі на правому березі Дністра рештки української армії, не хотячи замкнути одну з найславніших сторінок української історії. Ця сторінка таки перегорнулася. Але те, що вона була написана, і написана чинами й кровю, започаткувало нову добу цієї історії, вносячи основні та далекосяглі зміни у все духове і фізичне життя нації.

Тепер, по двадцятьох літах, а зокрема на тлі сучасності, можемо повніше схопити образ українських зусиль в 1917–20 р.р., хоч глибокої спроби філософії української революції нам ще бракує. Життя українського народу увесь цей час було надто багате на події, революційний процес тривав далі, — ось певно причина, що такої праці, яка вимагає відступу та глибшого віддиху, досі не маємо.

Проте, коли такі річинці, як ця, поминає наша суспільність, не відзначаючи їх чимсь більшим, як часописні статті, то це свідчить про втому нашої інтелектуальної верстви.

Фіксація історії української революції потрібна нам тепер не лише тому, що учасники і творці ІІ поступово вимирають, не полишаючи по собі докладних споминів і оцінок очевидців. Потрібно цього в першій мірі з огляду на нову нашу політичну та

інтелектуальну еліту, яка має якнайповніше засвоїти собі досвід цього періоду, щоб бачити на його тлі сучасність і проектувати майбутнє.

Національна історіографія української революції — дуже недостатня; на ширші заходи, звичайно зі свого становища, спромоглися тільки наші вороги. Поцейбіч українське громадянство задовольнялося головно белетристично обробленими споминами та журнальними й календарними причинками. Лише військовій історії присвячено дещо більше уваги.

Головно ці спомини дають багатий матеріал до нарису психології української революції, предмету виключної цікавості. Стихійний вибух приспаної національної свідомості українських мас 1917 р., їх неофітський порив, зневіра, втома, розклад, ріст глибокої і чинної свідомості пізніше, що давала таку моральну силу українському воякові у його нерівній, легендарній боротьбі, увесь дальший психологічний процес в масах, а поруч інша, своя лінія розвитку у провідній партійній верхівці — все це явища, що їх вірне схоплення має велике значення для пізнання психології української маси і психології революції взагалі.

Політична історія була вислідною власне цих «ножиць» між психологією маси та політичної верхівки. Політична слабість самостійників 1917. року, що, власне, едині були тотожні з настроем маси та мовою історичного моменту — фатально перерішила, як виглядає, неуспіх українських зусиль. Еволюція політичної думки провідних партій дійшла пареншті до цих самостійницьких позицій, але аж 1918—19 р.р., коли вже було пізно.

Проте обставина, що український народ устами законних представників зафіксував свою волю в ряді державно-правних актів цих років, створило нерушиму підвальну під його дальші зусилля в боротьбі та зовнішній постановці української справи.

По довгих століттях виступає Україна, окреслюючи свою територію, як підмет міжнародного права, навязую широкі звязки з зовнішнім світом і так себе історично фіксує.

Існує матеріал історично-політичний і навіть літературно-белетристичний, на всіх мовах, теж пами певикористаний і неопрацьованій, що кидає світло на те, чому українська проблема була так чужа, нерозуміла і ворожа для світової політики і громадської опінії. Уприступлення його було б не без значення для справи теперішньої нашої зовнішньої акції та пропаганди.

Зусилля і творчість, виявлені українством у ці часи, починаючи законодавчо-судовою діяльністю і кінчаючи такою комунікацією і транспортом в революційних умовинах — це велика спадщина і підстава нашої майбутньої розбудови.

Перше місце в цьому, звичайно займають зусилля і чини збройні. Військова історія української революції не має аналогії в новій Європі. Чотири роки збройної боротьби по стількох же роках світової війни під оглядом психологічної ви-

трямки, оперативної сміливості та героїзму вчинків і осягів при найгірших обективно-матеріальних умовинах, будуть колись славою світової історії. Бачимо їх яскраво, особливо тепер на тлі останніх європейських подій і боротьби народів.

Струси в народньому господарстві України, які принесла революція 1917—20 р.р., а особливо від того часу — є такі зарадничі і далекосяглі, що зовсім змінили його образ та потягли за собою цілий ряд наслідків у різних ділянках фізичного життя нації.

В першій мірі воєнні роки і пізніше катастрофи та крізи зруйнували народне здоров'я. Підірвано біологічну силу нації на довгі десятиліття вперед.

Ця обставина, але ще більше політичні умовини, спричинили велітенські зміни у стані людності України. Поруч більшого опанування міст українським елементом, що оцінюємо додатньо, прийшло до катастрофального спаду природного приросту і кількості населення, що некорисно змінило питому вагу України в світі і відношення сил у її змаганні з сусідами.

Фізично-матеріальні наслідки революції, що є переважно згубні, виважують, проте, моменти духові.

Всесторонній здвиг української маси дав вихід притасним стихійним духовим силам і став стимулом її творчого розмаху.

Сама українська мова, увірвадяся тепер з театру красного письменства та українознавства у всі ділянки людського знання і чинності, переживаючи великий розвиток та вироблення.

Майже з нічого народилося многотисячне українське народне, середнє й високе шкільництво, охоплюючи мільйонові маси молоді. З замаскованих сковків вийшла українська наука, опановуючи всі дослідні ділянки та завершуючись 1918 р. організацією у Всеукраїнській Академії Наук. Революційний здвиг дає розгін розвиткові української науки, що вперше сягає в області, які дотепер були для неї незаймані, а в старих галузях переводить переоцінку поглядів з нового, державницького становища.

Стихійний порив українських мас до освіти й книжки висловився у могутньому зрості української преси й видавничого руху. Роки 1917—1919 на Україні силою потягу мас до книжки певно не мають аналогії ніде в Європі та дають підставу оптимістично оцінювати культурні потенції нашого народу.

Розвиток української літератури в цих і пізніших роках свідчить, як запліднила її революція. Велике трагічне пережиття, яке випало на долю української нації, переорало, поглибило і вивищило український дух і позначило себе найсильніше саме в літературі, в першій мірі в поезії. Коли розливляємося по новосиних літературах Європи, то українська лишається серед них глибоко відмінним і відокремленим явищем, — свідоцтво осягненої цією духововою суперечності. Ідейно-філософський зміст і чуттєва напруга її безмірно дужчі. Більш геройчної літератури, не лише своїм змістом, але й життям своїх творців, не знає ніодна країна.

Подібний здвиг спричинила революція в нашему образотворчому мистецтві та музиці.

Окрему епопею творить історія відродженої української церкви, якій судиться зазнати долі перших християн.

Так революція 1917—20 р. стала для України великою граничною і межевим каменем її майбутнього.

Найбільшим скарбом, який винесла українська нація з 1917—20 р.р., є духовна суверенність. Україна перестала бути ідеальною провінцією, її духовість від тоді самобутня і самови-старчальна; післаництво цієї духовості — в майбутньому:

Зрісши у висоти і з них узрівши по століттях чітко пішли національної традиції, вона знову навізала до цієї традиції, ідеально рівна з її найкращими виявами.

Віднайдшовши геройчний життєвий ідеал, нація не бойтесь вже ніяких фізичних ударів. З почуттям вишого благословення на чолі, назавжди рішена на свою шляху, в революції пародожена сучасна Україна спокійним ликом стріває негоду і бурі, знаючи, що вони розвіються, а Вона буде.

ОЛЕГ ЛАЩЕНКО

Народжена духовість

Стоймо на пращатках нового життя. Пемо з праджерел. Відчуваючи на собі усю глибинність свого історичного та метафізичного післаництва, вже потрохи починаємо усвідомлювати його зміст і розкривати цей зміст в часі. Ще не прийшов час, щоб можна було позначити дійсність цією правдою, яку несемо в собі. Але і дотеперішні осяги — хоч які не здаються вони скромні в порівнанні до безмежності завдань, що лежать перед нами, свідчать, що стоймо на добрій дорозі. Осяги ці повнокровно свідчать, що починаємо вже у всеукраїнських маштабах жити сувереним духовим життям.

Між тим, що посідаємо тепер, між сьогоднішньою нашою духовістю, зокрема літературою, де ця духовість найповніше від-являє себе, і тим, що було вчора; між «Золотим гомоном» Тігани і «Суворістю» Липи; між «Брехнею» Вишніченка і «Чотирма шаблями» — і навіть — «Вершниками» Яновського — прірва. За останнє двадцятиліття українська духовість проробила величезний творчий процес.

За пророчим словом Шевченка — Україну збуджено окраденою у сні. Українська духовість напередодні національного збриву була у своїй середині розділена з близької і далекої чужини експортованими і на українському ґрунті защепленими, чужими українській істоті ідеями ліберальних і соціалістичних світів, мала в собі надто ба-

гато ліберальної хаотичності і »інтелігентської« мягкотілості, щоб коли зрив прийшов, опанувати його стихію. Гістерія Тичини — «з усіх своїх нервів у степ посилаю — поете, устань!» — не могла зродити Волода́рія!

Українська духовість не несла ще в собі спонтанної свідомості власної суверенності, народня стихія проривала греблі, виходила з тісних і пліткіх берегів тодішнього нашого життя і розливалась в хаос.

Після політичної і військової катастрофи кріза ще поглиблюється. Українська духовість — під загрозою: з одного боку — нечуваний фізичний терор, з другого — облудні гасла соціалістичного всесвіття на чужих пранорах. Український письменник і інтелігент на початку 20-их років борсається в марній тузі навернути собі втрачену духову рівновагу, узгіднити своє особисте Я з Я суспільним, борсається між розpacем і зневірою.

Містерії Крут і Базару не збегнула і не могла збегнути передвісникою добою плекана наша духовість — на її обличчі все лежала тінь особи, може і великого інтелектуального діяпанозу, але позбавленої найменшого національного еросу і творчої інтуїції і цим самим особи духовно скастрованої — Драгоманова; покоління, що »не відчувало чорта і коли він тримав це покоління за ковнір«, покоління, ібо здебільшого вміло лише заперечувати — геройку Крут і Базару, не могло повноцінно розкрити. Зробити це, наповнити зміст Базару, мали покоління нові, що їх духовно зродив національний зрив, що за свій прapor поставили не матеріальне аsekуроване щастя, не розум владний без віри основ, а відвагу і віру, і ця віра не була протирозумова, а надрозумова. Світ, в якому перестали вже діятись чуда, світ до отупіння смутний, запалав знову божескістю.

Духове життя українське — з причин, які тут годі нагадувати — проходило за сіянніх 20 років у двох колах: східно-українському і західно-українському (з еміграцією), і хоч ці кола були відокремлені від себе »хинським муром«, духовий розвиток на обох теренах дійшов тотожнього один одному ви-вершення.

Двадцяті роки — роки започатковання переоцінки вартостей минулого. Валяться спорохнявілі ідоли. Перші хоробрі нової української літератури стають в опозицію до статичного загалу. Нова духовість шукає нових теренів для своєї експанзії: здобуває Буковину (випуск в 30 р.р. »Самостійної Думки«), далі Закарпаття, сміграційні терени.

В міжчасі в Галичині поступово зявляються »Дажбог«, »Обрій«, »Напередодні«. Націоналістична література стихійно росте і — що найважливіше — глибшає. Націоналістична духовість переходить з опозиції до наступу. Український постигший парнас збагачується рядом нових імен, імен з усіх українських теренів. В творчість українського поета починає входити Україна, як живе ество, а не як »тема«, Україна стає для нього міри-

лом добра і зла, не є більше теплою, лише гарячою, або холодною, — замість патріотичної поезії, родиться поезія націоналістична.

Окрім поезії починає позначати нова українська духовість в прозі, в драматургії, в критиці, і т. д. З'являється цілий ряд співонів. Старі мистецькі форми, розбиті на складові елементи (слово, звук, барву), знаходять нову синтезу, нове вино налито в нові міхи. У Хвильового ци синтеза ще не перетоплена цілковито, часто штучна, смілива, але не органічна, зате у Йорського фраза абсолютно злотована. Рівнож у Інни: віри пливіть як розтоплене золото, зміст виливається в тотожну собі форму.

Нова духовість вже знаходить своє відображення в символах віри мас: знаком сьогоднішнього українства є окріпіній тризуб, гаслом — Слава Україні.

Як на західному, так і на східному березі українського суходолу нове українство виходить з лона мас. Не знані Грушевські, а неідомі Косинки та Хвильові вивершують тогобічну дійсність. Життєва путь Хвильового — притча, «виранцання» України, свідоцтво виглючності, незамінності, абсолютності її. Україна була джерелом його духової праїстоти. Хвильовий — робітник, червоний партизан, основоположник перших на Україні комуністичних літературних угруповань, не звязаний з Україною пілкими «сентиментами» (ані традиціями, ані «етнографізмом»). Прсте, всі його спроби творити поезія Україною кінчаються філеском, власне перо, всупереч волі автора, знеславлює чужу дійсність, замість гимну цій дійсності роздається нові «Мертві душі»; де ж торкається України, там зразу сповнюється радісної сили землі: в його творчість починають все частіше єриватись мотиви «полтавських шляхів» і «шведських могил».

Україна для творчої істоти Хвильового — вода жива і цілюща («безумство хоробріх», «романтика вітаїзму»), світ поза Україною — розклад і смерть («комуністи страшенно нудні люди»). Усвідомивши це, вже не можна було не кинути гасла про самобутність і самовистарчальність української духовості, заклик до «боротьби двох культур», про орієнтацію на Захід і не вивершити — за відомих тодішніх обставин — своє життя стрілом. Наворот Хвильового до України проходив настільки стихійно, що він сам довго не був свідомий його, бо, повторюємо, Хвильового не взяли до України ані сентименти етнічні, ані традиція, і вже щонайменше репресії адміністраційні і саме тому цей наворот, — що як відомо коштували письменникові життя — має для нас глибинну вагу історичного свідоцтва значіння всенаціонального.

Духовість дореволюційного нашого минулого, зраціоналізована і змалоросійщена, бессила була прорости свою етнографічну обмеженість. Минувши сприймала мертвим оком, до-

бро не вміла і не хотіла відділити від зла, біле від чорного, ставила свічку Богові й чортові (своїм духовим «батьком» називала Шевченка і того, що заперечував Шевченка!).

І доперва духовість нова, зроджена з вогню визвольних змагань, ділкнувшись живої вічності, змила з нашої національної дійсності напластиування подлої буденщини, розсував тісне склепіння свого часу: в собі відчуває знову живий сміс своєї історії. Повстає розуміння національної історії, не як пізки механічно повазаних фактів, а як живої героїчної цілості, повстає жива національна традиція, яка поглибує повноту нашого національного усвідомлення, вирощає форми нашого національного мистецтва (національний стиль), яка крізь «велике минуле перевиніщити ще більшим завтра»!

Сьогоднішня українська духовість пізнає себе вному національному минулому, а це минуле в собі, й наповнює його: перетоплює його у нову подобу, добре зерно очищає від половини. Для сьогоднішньої української поезії (райній Тичина, Ольжич, Лятуринська, почасти київські неокласики), й почасти для театру (спроба сценічних оформлень національних свят) історичною і навіть «мітичною» точкою опертя, джерелом інспірації є книжка доба — доба найбільшої нашої політичної експансії та найбільшого духовного напрямку, ідейно і стилево націоналістичній духовості найближча; для графіки (Нарбут, Лісовський) такою точкою є доба козацького барока, натомість наша теперішня музика все ще не може переступити межі пізнього (XVIII—XIX. ст.) фольклору...

Жива національна традиція є джерелом, що вже позначила сьогоднішнє наше мистецтво і ляже в основу, відповідно трансформована, цілого нашого побуту, устрою державно-адміністративного («Руська Правда») і може навіть церкви.

Сьогодні, після Карпатської України, роттердамського травня, для нікого вже не може бути скритим, які пропори вивершують українське духове життя! Український націоналізм є віссю, довкола якої ферментує цілий творчий процес нового українства, й заразом він закваскою, що жene маси до творчого чину. Націоналістична духовість, вийшовши від одиниць і гартуючись в глибинах підпілля, вже не протиставить, а починає суворено охоплювати українську дійсність, накидає цій дійсності свою волю згори, стає вірою і насуненим хлібом мас.

Часи переоцінки вартості минулого, топлення ідолів (Драгоманів та інші) передено (історична заслуга «Вістника» Донцова). Терен розчищено. Український духовий суходол відірвано від суходолу північного, перетравлено позитивізм. Сьогодні стоймо при започаткуванні конструктивної праці, планової розбудови українського духового фронту («Самостійна Думка», «Говерля»...). «Буде жито копитами збите. Кого доля така не міне. Шоб степи були півтом укриті. А не крою й вогнем!» (І. Грлявський).

Сьогоднішня боротьба не хатня, а за нову владу і в сфері духовій, за новий світ. Дотеперішня європейська культура (цивілізація) валиться. Намацально елементи розкладу можемо спостерегти з другої половини XIX. століття — європейський суходол поступово торошиться на ряд островів, не замикає і не вивершує його одна духовна баня, замість правди одної і одного морального авторитету виникає кілька правд і кілька авторитетів! Людина, втрачаючи відчуття на собі діяння волі метафізичної, або взагалі зрикається Бога, або починає виповнювати уяву Бога за власною подобою. За удару 1914. року народи європейського культурного кола відкликалися ще до спільногого авторитету, хоч вже тоді цей авторитет мав скоріше формальний характер; за зудару сьогоднішнього — маску скинуто, авторитет цей відкинуто, дійсність оголено. Замість одного Бога — многобожжя. Ілюзію про існування сьогодні одного духовного суходому остаточно знищено й поховано. Дотеперішня європейська культура кінця минулого і початку цього століття загубила була віру в свою безсмертність: з попілу світ повстав, в попіл обернеться. Зі стратою віри в безсмертність — тратиться віра в абсолютну правду; замість правд повстас світ півправд та ілюзій, що мають вартість лише релітивну.

Це Європа не трагічна, а ідилічна й комедійна. Одиниця перестає жити спонтанно, починає жити поза своїм власним «я», аж поки взагалі не губить віри в своє духове, особисте існування. Кріза доби, що шукає конвульсійно порятунку в найріжноманітніших рецептах, але рецепти ці ще збільшують загальний хаос, бо не стойть за ними жива віра. Кріза ця виявилась не лише в науді, мистецтві, (символізм, футуризм, даєзм...), та інших діяльниках культурного фронту але почала засягати і побут. Європа перестає акти високо духовно жити, інтензивність її духової експансії послаблюється, тратиться відпорність супроти ідей зпоза її культурного кругу («екс орієнте люкс»!). Європа стає поступово роздорожжям для ідейних течій різних культурних періодів (що часто в основних напрямних своїх заперечують один одного), сповнюється наречії свідомості своєї бессили, і цю бессилість культивує (так зв. школа покори у Франції).

Всесвітіянські гасла, які на час були запанували в післявоєнній «женевській» Європі, ще підсилюють загальну вже нестерпну і задушливу атмосферу брехні і фальшу, бо в своїй середині ці гасла пустопорожні.

Сьогодні все поставлено на одну карту. Іде змагання за саме фізичне буття народів, за остаточну Перемогу, за накинення своєї волі тисячеліттю, за нову світову імперію, за новий Божий Град; і переможе той, чия віра буде твердіша.

За сьогоднішніх апокаліптичних часів виявляє український народ тверду відпорність. Події останніх років загартували його. Якраз ці удари утвірджують, що ми є ми.

Народи так зв. «культурніші» і «свідоміші» за нас, народи з тяглою політичною традицією за далеко менших катаклізмів, через які їм покладено перейти, попелють; а що Україна витримує — зраджена всіма геройно боронить свою ідейну суворіність — в цьому в першій мірі заслуга її духової сили, через безпосереднє відчуття діяння на собі волі абсолютної — волі Отця! Знову на якийсь час не приймаємо безпосередньої участі в «залізній грі», з усміхом дивимось на гру світа, стоймо племіна до плечей, стоймо під стягами перед брамою свого Города в очікуванні часу. Коли наповниться час, надійде день гніву, викличемо своє століття на смертельний двобій — «не словами будемо заспівувати ісмирющість стрілецької ідеї» (Е. Коновалець)! Маємо право згори забрати в майбутньому вирішальний голос: натура нашого духа високіша і покініша, ніж духовна натура інших народів, що грають гру.

Світ досі знав нас, як «люди», але не знав, як націю; знав нашу плоть (етнографізм), але не знав нашої субстанції духової, сили волевої. Мусітимемо наповнити їх, розкрити їх зміст історичний, проглибити світову дійсність печаттю власної духовості, здійснити себе у віках, мусимо сповинтись глибинної свідомості про незмінність обовязків, які покладено Божою ласкою довершити нам за нашого земного життя. Жити сьогодні мусимо в постійній тривозі духа, мати око розкрите, щоб бачило, ухо — щоб чуло, і віру, тверду, як панцир, щоб не спопеліла вона у полуці доби, а загартувалась в ньому.

Не знаємо, як конкретно розкриє себе майбутнє, але майбутнє це буде наше, коли житимемо в сьогоднішні критичні часи повним духом! Ліпше в ті часи з'ріють в нації овочі її муз і палають вогнем непереможності леза її мечів, коли нація живе в жиній вірі, що става духовна є істинніша реальність, ніж реальність матеріальна, що ліпше нації полягти на полі слави, ніж посрамити власну землю!

«О, вір, усі мури земного впадуть, Як серце обернеш у сурму. Найвищі бо вежі духовості ждуть Твоєго шаленого штурму!» (О. Ольжич).

І. ОРПАЙ

Націоналізм й історія

I.

Ніякий історіотворчий рух ніколи не спадав одного дня з неба, чи закрадався вночі, як злодій. Всі революції заперечують, часто до основ, існуюче — в ім'я власних нових скрижалів. Але що глибше вони переорють життя, то дальнє взад сягає Іхніх коріння. Можна завважити, що революції з ліва, напр.

комуністична, не визнаючи історичного вкорінення, просто обожествлюють певні псевдо-наукові формули, в роді уяви про »історичні процеси«, »економічні закони«, і т. п. Але ж по суті, звязаність напр. комунізму з історичною динамікою московської нації очевидна, та він зрештою і сам цього сьогодні не защерчує. Сучасна українська націоналістична революція відбувається по лінії вікового росту й боротьби нашої нації за своє життя і силу, і в цьому відношенні вона є новітнім, з нами сучасним процесом історичної динаміки української *species*.

З двох епох нашої історії — княжої і козацької — перша визначається найбільшим напруженням української динаміки і стоять під знаком великої державності. Українське великородзянє хотіння формувало тоді світ на величезнім просторі між Візантією й Малою Азією, Закавказям та Каспійським морем на південі й сході, по Балтійське море, Вислу й Закарпаття на півночі й заході. Власна висока культура й цивілізація та творчий контакт з культурним і цивілізованим світом, розвиток господарства й економічна експансія, боротьба київської княжої держави зі степовими народами, цебто те універсальне, що звязало нашу історію з всесвітньою, а також консолідація племен довкола Києва, осередня влада князя, мілitarна сила, державна гієрархія, будова міст у степу, творча роля церкви. »Руська Правда« як вислів тенденції до окресленості, якої так мало в нашому минулому — все це ті духовно-політичні цінності, що їх внесла в українську безформенну дійсність тодішня еліта — князі й бояри.

Друга доба здвигу в нашій історії — козацька — прийшла після періоду, в якому східно-українські землі вже вповні затомізувались, щоб у такому стані стати обектом чужої суворенности, так само, як згодом і західні землі. Вимертя княжої родини вирішило тут остаточно питання суворенного існування нації. Коли в умовинах наступної кількасотрічної бездержавності наш народ не затратив своєго національного обличчя, то це найпростіший доказ того, що вже в княжій добі існували — наперекір усім ворожим нам історіографіям — українська національна окремішність; бо як жеж могла б вона витворитись щойно тепер у нівелюючих умовинах власного бездержав'я й приналежності до чужих державних організмів? Але історія упадку княжої державності доказує рівночасно, які далекосіглі наслідки для нації прибрав був династицизм з усіма його супровідними явищами.

Козацька доба могла започаткувати новий здвиг у нашій історії тільки через виразне поставлення української окремішності понад династичну державу, бо революція цієї доби мусіла спрямувати людські енергії проти існуючих на наших землях державних систем. У країна, як вихідне заложення й метове спрямування в діяльності тогочасних українських людей, викувалася в найвищій ідеологічній цінності у новітньому націологічному розумінні. Не можна тут переоцінювати релігії, як

форми вияву національного почуття, бо православя було тоді складником національного вірую, а не павпаки.

Бодай вікі від часу Трасила, козацькі війни приймають національний характер. За Хмельницьким пішли відразу не тільки козаки й селяни, але й українське міщанство та дрібна шляхта, а згодом і вища шляхта та духовенство — отже була це виразна національна революція. Соборництво Хмельницького незашеречне: він раз у раз висував цей постулат перед поляками, і так само послідовно перед Семигородом чи Швецією. Коли шукати за суттєвим в українській політиці тієї доби, то виразний фронт і проти держави «Білого царя» і проти Польщі зарисовується чітко, залишаючи на задньому плані все те, що було першетнями, а не історичною тенденцією. Довкола ідеалу державності виразно скристалізувалася тоді вся нація попад стани й попередні ріжні світогляди.

Національна революція 1917—18 р.р. зі своїми предвісниками Шевченком, Міхновським і другими, започаткувала третю добу української історії, яка окреслює себе в націоналізмі. Великодержавні ідеали княжої доби й національний етос козацької доби зливаються у ній з новою ідеєю соціальності. Націоналізм визнає, що найвищу натуру приймають збріні зусилля нації тоді, коли створені умовини для духової єдності нації, на тлі свідомо наставленого на реалізацію національної спільноти суспільного ладу. Так зрозуміла соціальність не була досі ніколи здійснена тривало в нашім минулім, і елемент її тепер необхідний для національної ідеології. Для третьої доби, яка розпочалася в історії України, є оця соціальність тим основним посумом, що надає нашому часові властивої своєрідності у відношенні до двох попередніх історичних діб.

Шукаємо за одностайним поглядом на історію. Для нас історія це не тільки суд нації над собою самою, якою вона була, але й відповідь, якою вона хоче бути. Мусимо бути проти фальшиво зрозумілого історизму, який хоче, щоб сучасність анала тільки один шлях — шлях, що веде назад, хоч би й до найсвітліших моментів історії. Такий «традиціоналізм» проявляється в нігілістичному ставленні до героїчної сучасності й відмовляє їй покликання не тільки здійснювати великі міти минулого, але й виступати »в мандрівку сторіч« з наставленням видати з себе нові вартості. Кладучи революційним шляхом основи під нову добу, сучасне наше стремління мусить жити історичним патосом, що його дас свідомість вкорінення в минулому: творимо третю добу, далекосяглу й з питомою вагою двох попередніх. Тут має вартість думка Шопенгауера: ..Нарід, що не знає свого минулого, обмежений сучасністю. Тому він не розуміє самого себе й свого власного сучасного. Ще менше може він сприймати наперед — майбутнє. Щойно через історію нарід стає свідомий самого себе. Ось де справді вартість історії!».

Виразну форму й рішучість рухів виявляє нація в своїх

ділах, коли відчуває в своїй істоті міцні й глибокі основи. Так отже для націоналізму традиція це чинник, не об'єкт. Відкидаючи тому той «традиціоналізм», що межує з історичним детермінізмом, націоналізм дивиться на минуле, як на підвальні, частину храму, що його буде сучасне — храму, що сягає вгору — в майбутнє з необмеженими перспективами росту. Націоналізм визнає тому теж суверенну синтезу традиційних цінностей, цебто він сам, суверенно, творить традицію, називаючи слуханість і конечність політичної історіографії.

II.

«Для нації, що мусить вести боротьбу аж до перемоги — не може бути пізнання власної історії минувшини самоцілю, заспокоєнням чисто теоретичного зацікавлення, але першим з необхідних творчих засобів, бо справа йде про продовження життя, а не про погляд на завершувану історію» (Ю. Васіян). Поняття політичної історіографії ніяк не нове. Досліди, сперіті на «об'єктивній» критиці джерел, звикли окреслювати «прагматичною» історіографією — але народи з незломаним інстинктом знають тільки «примінену» історію.

Для українського націоналізму мусить бути розуміння історії плодом тієї духової чистоти, що видвигає з безпроглядного множества й різноманітності того, що колись сталося, ті сили і факти, які треба вважати за суттєві. Зовсім природне, що цей вибір не у всі часи й не у всіх народів одинаковий. Розуміння історії — як усяке людське думання, звязане з часом, простором, та нацією — й мініється. Для націоналізму має розуміння історії звязати минуле з теперішнім і відкрити ті сили, що, зрослі історично, важливі для сучасного.

Все є спадщина, ніщо не залишається власністю одного покоління — все перемінюється у нові завдання. Історія — це погляд на становання, а не на буття. Історія — це повне життя, а точніше: історія це та частинна людського життя, що не чисто інтелектова. Лише постільки, посільки людина свідома своєї своєрідності й волево формує своє власне життя та життя оточення — є вона посієм історичного життя.

Всі події минулого це прояви життя: одиниці, родини, нації. Їх можливо розглядати єдино під таким кутом, чи вони це життя скріплювали, чи ослаблювали. Життя це приплів і відплів, народження і смерть, щастя і нещастя. У кожному житті є противінства, за вирівнання яких іде боротьба. Всік же життя скриває в собі глибоку трагіку. Історичне життя це не рівномірне, переможне розгортання якоїсь ідеї, а постійна боротьба за здійснення цінностей. Чекаюмо сьогодні на українського історіописця, який би провів нам золоту нитку крізь історію України — не механічно, не виспекулювано й не на лад «еклісового розуміння історії», але

щоб він сам був борцем і відновлював у собі могутній ритм минулого та гармонізував його з ритмом нашого часу!

Друга вимога нашого часу до історіографії — крім її політичності — це її драматичне розуміння. Індивідуальність у центр уваги історика! Він мусить дати відповідь на питання: чи особистість людини це дійсно щось особливе, небувале й неповторне? Історія каже, що так. Ніколи не найшовся маляр, який домалював би знищенну «Тайну Вечерю» Леонарда да Вінчі. Або: була б історія України інакша, коли б Хмельницький не вмер був на вістку про бунт в армії його сина Юрія, а прожив ще 10 років? Там, де людина діє творчо, там вона незаступна — отже до творців історії це відноситься в першу чергу.

Інакше річ представляється там, де людина щось відкриває, винходить. Тут існують закони природи й треба тільки знайти відповідну математичну формулу. Чи Коперник, Кеплер і Галілей жили б чи ні, їхні відкриття однаково були б зроблені. Те саме відноситься, напр. і до відкриття Америки. Людський дух, проникаючи природу, знаходить у ній, але на ділі нічого не «винаходить». Інакше з людською історією — вже хоч би тому, що вона відбувається не тільки в просторі, але й часі. Для неї є ріжниця, чи Америку відкрили 100 років скоріше чи пізніше. Вже хоч би тільки тому вона залежна від людини.

Драматичне розуміння історії відкидає примус кавальності як вияснення людського діяння, а визнає наслідки чину особи. Звідсіля величезне виховне значення так зрозумілої історії якраз для нашої доби, що зо своїх заложень соціальності видвигає нове, етичне розуміння індивідуалізму. Механістичне бо розуміння історії веде до загину всякого почуття відновідальності: драматичне ж стимулює народження в людей того вирішального для історії комплексу, що в синтезу «хочу» й «можу», ік плодом поті свідомого досконалення одиниць для цілей історії.

Кілька прикладів з нашої історіографії хай викаже, до якої иллюзії може доводити перецінювання історичних факторів знова сфери людської воті й думки. Роля «степу» в історії України: позитивна чи негативна? Відповідь майже завжди ззвучить: негативна! Але ж саме степ — це болісکа державно-творчої козаччини! Творча воля Байди Вишневецького, а за ним і інших, створила в степу ядро майбутньої державної будови. Недостача природніх границь? Загальна відповідь: негативна ролі! Але чому не була й не є вона негативна напр. для Москви супроти України? Власне ж фізична будова сходу Європи була однією з причин величості української княжої держави (а потім польської і московської)! Доступ до Чорного моря? Правда, для козацької державності брак цього доступу мав погані наслідки. Але ж з другого боку нашій державності в 1918—19 р.р. нічого не поміг! Революція на великих просторах — запорука успіху чи невдачі? Одного або другого: бо на

великих просторах тяжко консолідувати, але так само тяжко ворогові ліквідувати революцію!

Історик-націоналіст мусить вимести багато дечого з нашої історіографії, не згадувати вже навіть цілої пристацької ересі історичного матеріалізму, з її вірою в примат господарських автоматичних процесів над волею свідомої людини-творця!

Може й важко думати виннішню пору про речі, для яких, мовляв, потрібно холодної перспективи й більше «академічного» спокою ніж той, що його нам дає буря найбільшої і може однієї з найбільш вирішальних воєн світу. Але ж яку величезну заслугу перед близьким важливим майбутнім добув би собі автор нової історії України чи монографій низки епох і персонажів, автор книг, що стали б такою революцією в нашій духовій творчості, як та революція чину, що розгортається від років.

С. НИКОЛИШИН

Радянська література

(Нотатки збоку)

Нові три книжки (3—5) РЛ характерні тим, що в них вже в ознаки подій, які нещодавно мали місце на європейському Сході. Правда, нема ще нікого з буковинців, але зате вже репрезентанти галицьких Земель: Ірина Вільде, Павло Карманський, Василь Софонів...

Ірина Вільде дала цілком читабельне і пристойне оповіданнячко „Роман жежиниться“. Дуже мілій стиль, тепла гуморно-претенійна шаржованість, трохи локально забарвлена мова, роблять новелку цяцьочкою, яку чатач прогляне в постійно усмішкою на устах. Зате пан Софонів (сік!) пописується інакше! Його „На світанку“ нарис — не нарис, а яківсь пеан. Карманський окрім старим способом написаних „нічого — собі“ віршів (хоч би „Морельки“), дав і річ „офіційну“ — „В гору знамена“. Оповідає нам у нарисі „На визволений землі“ Тардов:

— „Несамохіть переносячися пам'ятю на чверть віку назад.

Мені довелося брати участь тоді в поході царської армії на Львів. Ми йшли тією самою дорогою, якою прийшла тевер Червона Армія. Але який разючий контраст. Ми зустрічали тоді похмурі обличчя, влі погляди, замкнені двері хат.

В тому ж селі Пругове, де тепер старий селянин благословляв червоних бійців, нас зустрічали тоді вигуками:

Холера вас принесла на нашу голову!*

Ми не могли купити ні крихіткі хліба у населення. В які б двері не постукали, відусіль чула одну відповідь:

„Ніц німа“.

Ми несли тоді на своїх багнетах рабство...“

Ті, однаке, що пригадують собі писання тодішніх Тардових, думають, що сьогоднішній Тардов робить списування. Почекаємо ще чверть віку (?) на ще новішого Тардова. Хіба ми не знаємо Лойд-Джоржа за Світової війни і Лойд-Джоржа в мемуарах?...

*

З іншої нагоди святкував один літературний потентат — Максим Рильський — 80-ліття своєї творчості. Здається, що дорогий Максим Тадейович святкує яківсь ювілей щороку.

З цього приводу, як вже відомо нашим читачам, редакція РЛ (тov. Рильський — її член!) умістила його портрет (дивовижний; як відомо, Рильські споріднені з Погребецькими, а ті частою расою не віданачаються) та привіт. І все? Ні, є ще вірш А. Малишка — „М. Рильському“, Сосюра — „Синові“ та стаття Л. Новиченка — „Повість про поета“. А сам скромний ювілянт містить аж два розділи зо своєї нової поеми „Любов“.

Та годі у ліричній мові
по древу роатікатись нам,

як казав той же Рильський: Звернімось до суті написаного. Вірш Малишка досить гарний, підкреслює те у Рильського, що ціять усі його читачі, а не тільки редакція РЛ. Зате Володимир Сосюра видно що „прощений“. Пише „Синові“:

Подавони ти Рильському Богдану
і піди пограй з ним у жмурка
і його татусеві скажи ти,
що йому я шию привіт і спів,
що в країні нашій гарно жити
і любить вождя й своїх синів.

Чув небіжчик Самійленко щрсь непевне у початкуючім українськім юнаком і не дурно „забував“ його вірші у своїх бедових кишнях. Та юнак утік від нього до Коряка. Такі діла!

Стаття Л. Новиченка про розвиток лірики М. Рильського написана так, як писалось перед Постишевським. Читається вона з цікавістю. Я б навіть, сказав, переглядаючи останні числа рецензійного советського журналу, що науково-критичні слагті у п'ятому стоять на значно вищому рівні, ніж художні твори. Усі твори цього татунку, і навіть мемуаристика та нариси, читаються з багатим інтересом, ніж усі інші імовітні намагання „інженерів душ“. Новиченко, самоарозуміло, вкладає до своєї наукової розвідки про лірику Рильського багато нещирої лірики, але що поробиши? Це вже такий місцевий фасон де парле, і проти нього, як кажуть у Кульчицях, нема ради.

Новиченко бачить у Рильського три фази розвитку. Один — це коли поет вештався по усіх білих островах декаденции, другий — коли його хвильовісти затягли до українських трудів, а раптові до троцькістських декларацій, а третій, теперішній, коли поет — анений бард, — кого треба. В статті підкresлений Рильський — вічний пейзажист. Але: „Раніше пейзажі й речі повіяні були освітлювати і гріти мистця, зафарблюючи його настрої у відповідний тон; тепер навпаки, в самій душі поета зявилось таке джерело сильного і рівного світла, що він, не прагнучи, безперечно, змагається з сонцем, все ж може осяяти ним хоч які сірі і вонні непривабливі красавиди“. Чудеса!

Поодинокі збірки Рильського Новиченко оцінює досить добре. Всі збірки першого періоду, які колись проголосив був Коряк мінцем української літератури, знаходять нині у Новиченка помилування. Він викриває ключове значення для творчості Рильського наймолодшої його збірки „На білих островах“ і кладе Й в основу своїх критичних заявок. Зате про надиктовану Рильському „Україну“ каже таке: „Збірку... крім вартих окремого розгляду глав з колентинової поеми „Іван Голота“ не можна вважати спількою небудь значним досягненням поета... ні за кількістю, ні за художньою якістю вміщених в ній віршів“. Ага, на замовлення може робити тільки ремісник, а не мистець. Мистецтво передумовлює потреба самому творити. Не можна людину, хоч і майстра, примусити творити мистецтво поза собою. Кожна епоха і кожна органічна людська спільнота мусить мати своїх мистців, своїх добровільних речників. Не велика ціна тим, що не творять а „майструють“.

*

З віршів цікавий один — „старої баби“ Марфи Крюкової „В славнім городі у Киселі“, переведений Із Новодуши

Гарний Київ — город з краєвидами своїми чудовими,
з садочками та з зеленими...

... По проспіванняжку півнала я вулицю Гнатівську,

... А не знайшла я вулиці Володимирської.
За старих часів та все за манулих,
перша вулиця в Києві славилася Володимирська :
по ній ходили-гуляли київські багатири,
коли поверталися вони з перемогою, з радістю
що прогнали ворогів од Києва, од Чернігова.
... А чого анта тепер з називиська вулиця Володимирська,
я не можу зрозуміти цього своїм умом-розумом.
Хіба пам'ять про князя Володимира
не з прадавніх часів у народі шанується?

Далі стара баба править :

Дорогий наш мудрець, вождь народу українського,
Микита світ Сергійович, товариш Хрущов,
... По-перше — треба б поставити статуй Іллі Муромцю,
... По друге, — прошу назвати по-старовинному вулицю Володимирську.

Понада, таким чином, „регабілітація“ св. Володимира Великого !
Звичайно всіх віршів роаглядати не вибираємо, але вибираємо такі, що
нас чимсь یзважають. Таким є, напрклад, і „Смерть Вісаріона Белінського“
Михайла Дубовика. Нова ССР бачить свої коріння в ліберальних демократичних
гуртках старої Росії. Колись (за Дубовиком) :

Російської словесності солдат,
сухий сколаст, педант нудний і строгий,
читан свої бестрасні монологи,
і синався труський пісок-цитат,
крутилася словесна веремія.

А тепер ? Не маємо ще точної фотографії.

Вірш Дубовика часом дуже гарний, тільки чого це він так захоплюється
месіяством Росії, замість того, щоб освічувати офіційну „дружбу народів“. Чи ж справді там

замість дружби — нацість холуїв,

як читаемо в тім же вірші ? Поведінка, постава поета Дубовика цьому б не
перечили.

Ряд несогірших віршів підписало кілька незнаних нам імен. Імена деякі
з-московські : Микола Мішалов, Володимир Волчков . . .

Звичайно хребтом літературного журналу в проза. Але про прозу РЛ
багато нема що казати.

Гордієнків роман „Чужу ниву жала“ примітивно тенденційний і до того ще в
ньому переживається стара січка. З селян його „реалістичного“ роману такі
мужини, як в колишніх наших хлопоманів. Одна стилізація під погляди ко-
лишніх народників ! Коли вже нарешті хтось покаже справжніх наших селян
перед революцією, скоріше дуже ретельних членів Союза Русского Народа,
ніж революційних гуртів.

Цілком сенсаційно було звучати вістка, що ославлена поетка куркулів, як
недавно казали нам вірити, Донія Гуменна, повернулась в літературу. Але,
руку на серце — я готов визначити премію тому, хто докаже, що її „вірую“
не груба агітка і що його можна читати !

З бідою перечитали ми ще кілька шедеврів як „Здрастайте, мамо !“
Л. Смілянського (не „із наших“ він часом ?) та кілька перекладів з московського.
З порівнання українських оригіналів з цими московськими перекладами
переконуємося, що дійсно українська проза стоїть на рівні з московською.

Літературою з усієї прози є тільки дві речі. Одна, це вже згадана нами
новелька Ірини Вільде „Роман жениться“, а друга — продовження роману
Н. Рибака — „Помилка Оноре де Бальзака“ (кінець другої книжки). Ще
можна читати маленьку, у стилі волутських письменників, новельку М. Нагорного „Бідний хлоп Йосип Руштан“.

Оце, за чверть року, проза советської України.

В драмі „поляшив слід“ Ю. Мокрієв („Жита цвітуть“ — драма з життя колхозу). Якщо це базікания ще й виставляють, то нема дева, що театр безплатний!

*
Журнал має надруковані два спогади: О. Стешенкової „Микола Віталійович Лисенко“ та Василя Раєлюка „Лесь Мартович (спогади з школних років)“. Обидва спогади дуже цікаві. В першу чергу, зі спогадів О. Стешенкової, кидается у очі, що вже знов можна критикувати стару Росію, яку раніше чогось дуже боронили... троцькісти (згадаймо хоч би випадок Бажана і його „Груні стевам“!)... Из спогаду Раєлюка доведуємося, як Л. Мартовичеві пошкодив його письменницький дебют. Зарозумілість людей пера, що винливала колись в величному воливу великих письменників минулого, привела до мало що не цілковитої втрати впливу письменників новітніх. На виниження авреолі мало також свій вплив „обнародження“ письменників (масонізм, зниження освіти і т. д.) та переполітизація життя. Але чи не смішно, коли молодий студент вступає у конфлікт з гімназіальною професурою, бо вважає себе за Бога, — а навіщо, тільки тому, що він відчув, що володіє пером?

У розділі „Критика“ є ще кілька цікавих праць.

Про статтю Л. Новіченка ми вже вгадували.

Таксамо цікава стаття Ів. Пільчука „Життя і сцена (До століття з дня народження М. Л. Кропивницького)“. В статті пристойно передано біографія великого письменника-актора і його значення в розвитку української драматургії. Огляд життя і діяльності йде поруч з відповідями на тодішнє становище занурюваного українського життя.

Розгляд Евг. Кирилюка „Сто років великої народної книги“ цікава перевглядом перших рецензій московських журналів на „Кобзаря“. Кирилюк розшукав їх сім (тверджує, що досі було знаних тільки чотири). З них чотири — виключно позитивні, три — при загальному ворожому ставленні до української мови і літератури не могли заперечити виключного таланту молодого поета*. Подана також історія видання перших „Кобзарів“ та спреквовано ставлення Квітки до Шевченка (прокоментований його лист в 23. жовтня 1840).

С. ПОЛОВЕЦЬ

Погруддя провідників

Мусимо відмітити, як дуже небуденну подію — появу трьох терракотових погрудь праці різьбаря О. Лятуринської: Славної Пам'яті Симона Петлюри, Славної Пам'яті Евгена Коновалця й Його Наступника — провідника Андрія Мельника.

Ця друга, дуже актуальна серія скульптурних портретів, після появи призначених для урочистих оформлень домівок і імпрез великих гіпсових погрудь Сл. Пам. С. Петлюри, Сл. Пам. Е. Коновалця і Сл. Пам. Ю. Головінського зявилася в часі, коли, здається, як Ніколи, гостро відчула наша суспільність на тлі своїх історичних завдань вагу довго легковаженого національного гасла: „Сам керуєть Стирник і сам управує“.

В даному вишадку можемо говорити, що український митець-образотворець виходить зі затишку своєї майстерні й вислід своїх творчих порывів виносить на барикади наших днів.

Бо не низадково творить митець портрети саме цих Постатів, постатів, що стали символами не лише нами пройденого славного відтинку історично-го шляху, а й пориваючого світлого Завтра, що мусить прийти, як випершення розпочатого чину.

Це ж бо постаті проектованого в Білій Церкви Тріумвірату перед походом за здобуття Столиці, це ж бо постаті Тех, що вміють не тільки наслідувати, але й Самі класти головами на чолі своїх Легіонів, як це в прадавен личить великим провідникам Української Нації.

Це висловлює митець, нам модельованими портретами.

Хроніка

Збірка поезій М. Чирського „Емаль“ — має вийти незабаром другом у Праві.

Іван Ірлявський виготовив до друку нову збірку під заголовком: „Вересень“.

Заходом Секції Мистців, Письменників та Журналістів УНО в Празі виготовлено велику Антологію української поезії, під найдавнішою народною та писемною творчості аж до теперішності.

Накладом Культурного Фонду в Протектораті виходить великий вибір з українських історичних джерел, як літописи і т. п., під назвою „Золоте Слово“, з окладинкою праці Р. Лісовського.

Читанку-декламатор для дітей старшого віку виготовила з рамами Секції Мистців, Письменників та Журналістів УНО в Празі К. Білецька.

В бібліотеці „Відвага“ Е-ва „Пробоем“ в Празі, як ч. 2 з'явилася оповідання С. Будкової п. заг. „Княгиня“, з ілюстраціями М. Михалевича.

В бібліотеці „Дорога“ Українського видавництва, Краків, вийшла книжка В. Кархута: „Цукре життя“ — повість про вовків, з ілюстраціями Е. Козака.

В бібл. „Моя книжечка“ У. В. з'явилася: Андерсен — „Свинопас Кізяненко і білявка“, казки з ілюстраціями; „Горобець і билина“, „Кінь та осел“ — українські народні казки з ілюстраціями.

„Кракауер Цайтунг“ в ч. 4. XL. 40. помістив у своїй літературній сторінці новелю В. Стефаніка: „Вона — Земля“ в перекладі Густава Андрашка.

В Празі вийшла книжка Карла Яна Гейди: „17 let pod Karpaty“. На заміст її складається 11 оповідань в ловецького життя на Закарпатті.

В італійській мові (переклад М. Спірітіні) вийшла Антологія світової поезії: „Світова поети“. Антологія — входить в неї біля трьохсот віршів понад 150 поетів — має бути однокою в найшироких, найрізноманітніших і в своїй цілості найкvalішіх антологій, які коли-небудь були побачили світ.

Для ще більшої її повноти — як читаємо в „Л Европа Орієнтале“ ч. VII—X/40 — „не зашкодило б долучити до відділу слов'янського, бодай якусь пісню з наймелодійнішої народної української поезії (або ві Шевченка). („Слов'янську поезію“ заступлено поетами таких націй: московської, польської, чеської, сербо-хорватської, словінської та болгарської...).

*

У В-ві „Колос“, Прага, вийшла лірична драма Л. Мосенда: „Вічний Корабель“. Обгорта праці А. Лисянської.

В тім же в-ві з'явилася комедія лікаря, східно-укр. драматурга М. Куліша: „Міна Мазайліо“. Обгорта А. Лисянської.

В Тарнополі засновано „Державний театр ім. Ів. Франка“. (Виступає в приміщенні кол. „Сокола“). Репертуар театру на 1940—41. р. складається в наступних п'ес: „Платон Кречет“ Корнійчука, „Криваве весілля“ І. Лорка, „На дні“ М. горького, „Взаємна любов“ Рубінштейна і т. д. Тарнопільський театр сталими гастролями обслуговує близьку провінцію (Бережани, Чортків, Стрий і т. д.)

„Державна харківська естрада“ розвочала осінній сезон з виступів Білостоцької джаз-екстри (під керівництвом Едді Роанера).

Від 15. до 27. листопада мав відбутись у Москві всесоюзний огляд дитячих театрів. Огляд мав закінчитися нарадою з відчитами В. Вдовиченка(!) про підсумки огляду і перспективи розвитку театрів для дітей, і А. Брунштейна — про драматургію театрів для дітей. В-во „Іскусство“ заповіло випуск брошури, присвяченої нараді. Огляд мала супроводжати миставка „Советський театр для дітей“.

В грудні мав відбутись у Москві „Всесоюзний огляд театральної самодіяльності“. В підготовці до огляду розгорнуто на Україні соціалістичне змагання 46 самодіяльних колективів. Репертуар українських самодіяльних колективів складається в наступних п'ес: „Нааар Стололя“ Шевченка, „Не так пани, як підранки“, „Безталанна“ Тобілевича, „Гроза“, „Без вини виноватые“ Островського,

„Женитьба“ Гоголя, „Последние“ Горького, „Страшный суд“ і „Чужой ребенок“ Шкваркина, „Теве — Малочник“ і „Сендер — Бланк“ Шолом-Алейхема і т. д. Для кращого „обслужування збиральної та осінньої посівної кампанії“ був при „Київському Обл. Буд. Нар. Творчості“ підготований спеціальний естрадний програм, у якій увійшли твори Горького, Лебедєва-Кумача, фольклор, музичні твори Чайковського, Ревуцького, Мурателі, Штогаренка, Мілютіна і Любана. Естрадні бригади зорганізовано в ряді провінційних центрів.

На окупованих Советами фінляндських землях (Виборг, Сортавала...) має розпочати працю декілька московських театрів.

*

Секція Мистців, Письменників та Журналістів УНО в Празі випустила упорядкований О. Гайдаем вибір 10 колядок та щедрінок п. назв. „Ой гордошишній пан господарю“, як програму для Різдвяних хорових імпрез.

Дня 29. X. 40. відбувся п'яністично-танковий вечір Марти і Дарії Кранців у хікській салі Сяноку. У програму концерту увійшли: Бетовен — Соната ц-моль оп. 111, Шуман — Карнавал й танки у виконанні Дарії Кранців: Музичне сяйво Дебюсса, Прелюдія Ревуцького, гумореска Барвінського, Магдалина Покутинця Ц. Франека.

Цьогорічний сезон у „Львівському держ. театрі опери і балету“ відкрито опорою московського композитора Давржинського: „Тихий Дон“ (режисери — Н. Покровський та А. Улуханов, майстр — проф. А. Хвостов, балетмайстер — М. Трегуб, виконавці — Ф. Слонейска, Г. Мелехов, М. Мартіні, Р. Цідад, А. Рейкан і т. д.)

На Кубані відбулися гастролі „концертової бригади державної Львівської філармонії“. Склад бригади: Роза Райсман (спів), Е. Іванова (балет), Адам Астай (спів), два Даєсь (акробати), Арнота Франціска Калін (ілюзіоніст), Макс Зінкер (ксілофон), Броніслав Броновський (конферансье).

„Запорозька обласна філармонія“ — за повідомленням советської преси („Сов. Иск.“ 50/40) — виконала сній план за останній рік на 95%. За повідомленням цієї самої преси Запо-

розька філармонія досі не має власного помешкання і бракує ті музиичних інструментів...

*

Оксана Лятуринська досягнула се-рію настільних погрудь: Симон Петлюра, Еugen Коновалець, Андрій Мельник.

Листівки-портрети Беревинського, Старика, Денилишина і Біласа у виконанні А. Лисянської вийшли заходом Секції Мистців, Письменників та Журналістів у Празі.

До 20-ліття окупації Кубані Сповітами відкрито у „Краснодарі“ „велику юмілейну виставку советського образотворчого мистецтва (250 експонатів). Картини, що за советською пресою заслуговують особливої уваги, такі: „В полевій бригаді“ і „На колхозному току“ П. Рябчинського, „І-а Кінна від Білою Глиною“ Г. Марченка, „Відступ білых в Катеринодару“ М. Руженікова, „Колхозний юбіль“ Т. Яценка тощо. З творів молодих мистців найкращі — : „Советське ковацтво у звільненії Західній Україні“ Г. Бодорецького, „Портрет К. С. Ворошилова“, „Парашутисти“, „Советське ковацтво“ А. Ладонкіна і т. п. („Сов. Иск.“ 52/40).

На грудень 1940. року скликано до Москви для обговорення основних проблем образотворчого мистецтва ССРР й для організації сил советської мистецької критики „Всесоюзну конференцію критиків образотворчих мистецтв“. Програма конференції наступний: 1. Сучасний стан і завдання мистецької критики. 2. Виставка досягнень советського образотворчого мистецтва і соціалістичний реалізм. 3. Російське мистецтво і традиції російської мистецької критики. 4. Розвиток національного образотворчого мистецтва народів ССРР. („Сов. Иск.“ ч. 50/40).

В 10-річчя з дня смерти відомого майстра І. Репіна влаштовано на Україні низку виставок, викладів, бесід, присвячених його життю і творчості. Переведенням ювілею мала заопікуватись спеціальна комісія „Спілки радянських мистців України“ у наступному складі: заст. голови Спілки Ткаченко, прифесори Кричевський та Проходов, мистці Беседін і Штильман, мистецтвознавці Рівнський та Штильман. На пам'ятник І. Репіну розписано конкурс. Пам'ятник має

бути споруджений перед будовою Інституту.

+

В Берліні вийшла книжка Д. Дорошенка: „Православна Церква в минулому й сучасному житті українського народу”.

Інститут фольклору Академії Наук УСРР працює над виготовленням підручника українського фольклору. Підручник складатиметься в двох томах, 1-ий — розміром в 50—60 арк. — присвячується словесному фольклору; 2-ий — розміром в 40 арк. — музичному. У підручнику мають увійти наукові статті, в яких розглядаються всі жанри фольклору і окремі питання фольклористики. У редакційну колегію входять академіки: Ю. Соколов (голова) та Ф. Колесса, др. В. Петров, Ф. Лаврон, проф. М. Грінченко, В. Кречевський.

Дия 8. листопада помер у Лібштадті співробітник „Пробоем”, др. М. Гнатишак — лектор кіденського університету, член Наук. Т-ва ім. Шевченка у Львові і кол. редактор львівських „Дзвонів”.

З рамен Секції Мистців, Письменників та Журналістів УНО в Празі вийшла брошура: „Городок Ягайлонський”, яка складена зі статті В. М. цієї ж назви; поезії „Грудень” О. Ольжича та 4 портретів поляглих босанських враці А. Лисянської.

Крім Календаря „Сурми“ Секція М. П. та Ж. випускає Альманах цієї ж назви, присвячений тематиці масової культурної роботи.

Як 4. ч. народної бібліотеки „Наступ“ В-ва „Пробоем“ з'явилася у Празі брошура М. Запоточного: „Дух руїни“ (по темних сторінках історії); як ч. 5. — Ю. Артюшенка: „Слідами великих предків до світлого майбутнього“.

В Празі вийшла накладом Спілки Укр. Інженерів на Словаччині брошу-

ра проф. В. Доманицького: „Засади українського рурбанізму“. Стор. 35. 8.

У В-ві Юрія Тищенка в Празі вийшов I. том „Історії України“ (Княжа доба) др. М. Антонович.

У В-ві „Колос“, Прага, вийшла популярна розвідка Юрія Сірого: „Леся Українка“. Обгортака праці А. Лисянської.

У в-ві Фрайтаг і Берндт вийшла маштабом 1 : 6.000.000 в дуже гарному зовнішньому оформленні нова карта Європи. Названа карта — один із небагатьох чужинецьких друків, в яких потримано в українських назвах української вимови (Kyjiv, Charkiw, Krywyj Riñ i т. д.) і нема в окресленні східно-європейських просторів слутання в термінах „Russland“, „Ukraine“ і т. под. В-во Ф. і Б. заповіло в короткому часі випуск нового накладу мапи Європи зі зазначенням змін кордонів Румунії та українізацією назв на Басарабії, Буковині та українських землях Генерального Губернаторства.

У липні відбулась у Києві „У. республіканська олімпіада дитячої творчості“ за участі 22000 дітей, серед яких вперше були діти „виволеного народу колишньої Західної України“. Кращі колективи і окремих виконавців відзначило жюрі Олімпіади, у склад якого входили „орденоносці-кінорежисер“ О. Довженко, „професор — орденоносці“ Київської ордена Леніна консерваторії Магазінер та А. Лефер, „директор Центр. Буд. Нар. Творчості“ Н. Вітков тощо. Першу нагороду отримали: „музично-вокальний колектив Одеського буд. художнього виховання дітей“, ансамбль спілкарів с. Ополонівки Сумської області“, „драмат. колектив Київського Палацу пionerів і школярів“ та „дитячі хорові капели Київської облпромради“ і „Будинку культури залізничників ім. Фрунзе“. Тематика літературних дитячих творів, надісланих на олімпіаду, — за свідоцтвом „Народної Творчості“ ч. 4/40, — „широка і ріжноманітна“.

Секція Мистців, Письменників та Журналістів УНО в Празі

має на складі:

1. Погруддя вождів та Гол. Отамана С. Петлюри з терракоти, висота 18 см. Ціна за 1 шт. 10 RM.
2. Портрети вождів, Гол. Отамана С. Петлюри, Святослава Хороброго, Поляглих Героїв: З. Коссака, О. Басарабової, Д. Данилишина, В. Біласа. Величина: 35 × 25, 32 × 33 см. Ціна за примірник 1 RM.
3. Шкільні стінні гасла з гарною оздoboю. Ціна за 12 штук 2 RM.
4. Листівки: мужів української історії; Герой Городка; шкільні; різдвяні. Ціна за шт. 0·10 RM.
5. Книжки: В. М-к: „Городок Ягайлонський“, ціна 0·50 RM; О. Ольжич: „Вежі“, ціна 0·60 RM; М. Бажанський: „Як згинула Ольга Басарабова“, ціна 0·40 RM.
6. Інші видання. На бажання висилаються каталоги.

Книгарням і кольпортерам дається опуст.

Замовлення в Німеччині й Протектораті
адресувати:

UNO, Praha III., Josefská 2/I, Protektorat,
в допискою: „Бібл“.

Гроші пересилати: в Протектораті
та Німеччині на вищеподану адресу, або
валученнями складанками.

Замовлення в Генерал-Губернаторстві ад-
ресувати:

Hauptpostamt, Krakau, Fach 221.
а гроші пересилати:

Ukrainbank, Krakau, Gertrudestr. 12/I,
в допискою „Виховна Бібліотека“, Кonto
ч. 121, або складанками Українбанку в тію
же допискою.

УКРАЇНЦІ!

Передплачуйте,
читайте,
поширяйте
видання Українського Видавництва

„ПРОБОЄМ“

I. тижневик: Український націоналістичний часопис „НАСТУП“, що приносить вісті зі всіх Українських Земель та інформує про життя українців цілого світу і про світову політику. Передплата 100— К (12— RM) річно.

II. двотижневик: „САМООСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА ПРОБОЄМ“, „Самоучник німецької мови“ Софії Будкової, з додатним поясненням граматики й вимови, що уможливлює без учителя навчатися німецької мови. Передплата 30— К (4— RM) на 10 випусків.

III. місячник: Український журнал „ПРОБОЄМ“, місячник культури, суспільно-громадського життя, мистецтва й літератури. Передплата 50— К (6— RM) річно.

IV. квартальник: „КНИГОЗБІРНЯ ПРОБОЄМ“, в якій виходять вайкраці творів наших письменників.

V. видання: „НАРОДНА БІБЛІОТЕКА НАСТУПУ“, в якій виходять популярні книжки на різкі теми.

VI. випуски: БІБЛІОТЕКА „ВІДВАГА“ для дітей і юнацтва.

VII. рівні: ЛИСТИВКИ І ГАСЛА, що надаються для привкраси Народних домів, читалень, канцелярій та помешкань. Цінні листівок і гасел точніше на стор. „Наступу“.

Гроші висилайте виключно нашими чеками: Число конта Поштової Щадниці в Празі: „ПРОБОЄМ“ 201.699, або „НАСТУП“ 9.028, в Німеччині: Postscheckkonto Nr. 122.124, Berlin, Zeitschrift „NASTUP“ in Prag; в ген. Губернії: P. Sch. A. Warschau Nr. 10.020. „Nastup“ Zeitschrift in Prag; в Словаччині: Poštová Sporitelňa v Bratislavě č 5835 Časopis „Nastup“ v Prahe.

Замовлення слати на адресу:

„PROBOJEM“, Praha XIV-65, pošt. schr. 3.